visat.

Tardor 2016

Els bon traductors... de llibres no gaire ben escrits

Mercè Ubach

Llegeixo al tercer punt de la Declaració de Quebec sobre la traducció literària i el traductor (sorgida del congrés anual del PEN Internacional, 2015): «El traductor manté tot el respecte pels autors i els textos originals». Deixant de banda els casos intencionats de censura política o moral, o els casos no intencionats d'incompetència professional, hi ha cap traductor que no ho faci? Canviant el «manté tot el respecte» per la fórmula «ha de mantenir...», algun traductor no acceptaria aquest mandat com el principi rector de l'ofici, sense el qual no tindria sentit?

Em sembla que les dues preguntes són retòriques i tots en tenim la resposta, però em demano si per respecte hem d'entendre sempre el mateix, si l'única manera d'exercir-lo és cenyint-se sempre a la fidelitat a l'original i a la literalitat. M'explico.

No sempre tens damunt la taula un premi Nobel per traduir; un Modiano, per exemple. Un traductor, com més «pur» és, com més s'entesta a viure exclusivament del seu ofici, més probabilitats té que li toqui, per cada joia literària, un munt de textos mediocres, amb l'etiqueta «literaris» ben baldera. En el camp del llibre infantil i juvenil el fenomen s'accentua, potser perquè l'alta producció de títols d'aquesta indústria cultural fa posar més l'accent en el producte que en el bé cultural.

Els nens, que són col·leccionistes nats i que adoren la repetició, se senten molt còmodes llegint aventures noves d'un protagonista que ja coneixen. Sèries clàssiques com els «cinc» i els «set» d'Enid Blyton, o modernes com l'Stilton, són un filó per a les editorials. Res a dir; n'hi ha de molt bones, i si compleixen la seva missió educativa i lúdica (la formació del gust literari ja són figues d'un altre paner) tothom hi surt guanyant. Ara bé, n'hi ha cada una...

Què passa quan el traductor es troba un original mal escrit, mal corregit, mal editat? Frases mal engiponades, ambigüitats insolubles, pobresa sintàctica, incongruències en el tractament de *tu* i *vostè*

entre els personatges, falta de sinonímia…, són el pa nostre de cada dia. Passa en tota mena de llibres, però ho trobo especialment greu en els adreçats a lectors tendres, encara en formació.

Si trobo que l'original diu «¿cómo podía ser posible?», no ho tradueixo literalment per «com podia ser possible?», perquè llavors correria el risc de ser titllada de mala traductora, com si el nyap fos meu, com si jo ignorés que una cosa *possible* és aquella que *pot ser*. En aquest cas, considero legítim dir, senzillament: «com podia ser?». (L'exemple és real, i el context de l'original no permet suposar que la frase hagi estat dita amb ironia.)

Vull fer notar que amb la supressió d'aquest «possible» sobrer m'exposo que algú em pugui retreure que practico una censura, que m'extralimito en les meves funcions. Potser sí, però els textos dolents sense matisos, descurats, amb errors involuntaris de l'autor, sovint obliguen, si sents pietat pels lectors, a traduir no de l'original, sinó d'un text intermedi, que només és dins el cap del traductor, el qual mentre transita d'una llengua a l'altra va corregint sobre la marxa.

Aquesta correcció feta mentalment, que val per a molts llibres que ja estan impresos, és imprescindible quan l'original que et donen per traduir encara s'edita, un fet cada cop més freqüent, sobretot en les traduccions del castellà al català, per la pressa que l'edició catalana arribi a les llibreries al mateix temps que la castellana. En aquests casos, el 2 en 1 traducció + correcció encara és més arriscat, perquè no sabràs mai si el corrector de castellà hi ha intervingut de la mateixa manera que tu, tot i que per contra pots tenir la consciència tranquil·la: l'autor o l'editor, si hi tenen interès, poden revisar la teva feina i evitar posar en circulació dues versions de la mateixa obra que poden divergir força en certs punts.

Fixem-nos en aquesta frase: «"Hay algo más que no dice", pienso con un pequeño golpe de aire en el pecho». Com s'ha d'interpretar? Es va refredar, es va sobresaltar o té fenòmens meteorològics a l'interior de la caixa toràcica? (Aviso que el personatge no és asmàtic). Probablement l'autor intentava ser poètic i no se'n va sortir. En aquest cas, vaig deixar-hi un comentari al marge, proposant «penso amb un lleu baticor / penso amb el cor accelerat». Al capdavall jo ni tan sols no signava la traducció. (La ficció editorial de l'autor bilingüe que es tradueix ell mateix donaria per a un altre article.)

Recordo que quan van donar el premi Nobel a Patrick Modiano la gent em felicitava. Hi havia qui em tocava amb reverència: mai no havien estat tan a prop d'algú famós, ni que fos per persona interposada. Qualsevol diria que és mèrit meu, pensava jo, mentre veia que el meu Modiano català, que continuava dient el mateix en les còpies impreses en circulació, tot d'una es convertia en un text millor per obra i gràcia de la benedicció sueca.

Traduir un llibre ben escrit és un veritable plaer, que et desperta la passió esmentada en el primer punt de la Declaració citada més amunt («La traducció és un art que demana passió»). I si l'autor és de prosa funcional, impecable i cristal·lina és fàcil, molt més fàcil que traduir un llibre fluix i amb la llengua coixa. Això sí que té mèrit! Treballes mortificat pel dubte, amb por d'equivocar-te, de sobreinterpretar, i t'esforces per respectar l'autor subratllant els passatges foscos, sembrant el text de preguntes al marge, redactant correus electrònics a l'editor per justificar determinades intervencions. I t'enfades perquè a pesar de tot el llibre no acaba de fluir. Perquè d'entrada com a traductor no t'agrada desautoritzar l'autor, haver d'adoptar mesures potser massa paternalistes. Tot plegat s'ha de fer amb peus de plom i mà esquerra. Amb els anys n'he après, i alguna vegada he aconseguit ser esmentada a la pàgina d'agraïments. Senyal que l'autor a qui he arreglat la frase «en sus manos estaba rememorar la memoria histórica» s'ha sentit respectat.